

Милош М. КОВАЧЕВИЋ*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Одсек за филологију

ГЛАГОЛ *БИТИ* КАО МОДАЛНИ ГЛАГОЛ У САСТАВУ СЛОЖЕНОГ ГЛАГОЛСКОГ ПРЕДИКАТА**

У раду се проводи синтаксичко-семантичка анализа реченица са сложеним предикатом састављеним од модалног глагола *бити* и допунског инфинитива (не)замјењивог конструкцијом да+презент. Циљ рада је да се издвоје и са структурног и семантичког становишта опишу сви и персонални и имперсонални модели реченица са овим типом сложеног глаголског предиката. Анализа проведена на богатом корпусу из различитих функционалних стилова савременог српског језика, посебно из књижевноумјетничког и публицистичког, треба да покаже да ли су у србистици (п)описани сви модели ових реченица, и колико су утемељене готово унисоне оцјене да је ријеч о реченицама које су ријетке и нетипичне, а често и ненормативне, у савременом српском језику.

Кључне ријечи: модални глаголи, сложени глаголски предикат, глагол *бити*, инфинитив, да+презент, (им)персонална реченица.

1. О модалном глаголу *бити*

У србистичкој и/или сербокроатистичкој литератури од трију значења глагола *бити* – копулативног, егзистенцијалног и модалног – најмање пажње поклањано је модалном значењу. Модална употреба овог глагола спомиње се најчешће у рјечничкој, граматичкој и научној синтаксичкој литератури у конструкцији „датива с инфинитивом”, типа: *Шта нам је чинити* (Maretić 1963: 655; Vrabec, Hraste, Živković 1968: 228; Стевановић 1979: 370–371; Katičić 1986: 476; Милинковић 1988: 72;

* mkovacevic31@gmail.com

** Рад је настао у оквиру пројекта 178014: *Динамика структура савременог српског језика*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Пипер и др. 2005: 181; Silić, Pranjković 2005: 238; Војводић 2007: 575–575; Palić 2010: 236–237). Осим за конструкцију датива с инфинитивом, модалну употребу глагола *бити* литература везује по правилу још и за конструкцију „радног глаголског придјева и инфинитива”, типа *Не била се удавати* (Стојановић 1921: 205; Вуковић 1953–1954: 263–272; Грицкат 1954: 146–147; Речник САНУ 1959: 584; Стевановић 1979: 630; Речник МС 1967: 208). Ријетки су радови у којима се, уз наведена два, помиње и још који тип синтаксичких конструкција с модално употријебљеним глаголом *бити* у саставу предиката (Ivić 1972: 130–131; Melvinger 1980: 111–121; Mrazović, Vukadinović 1990: 162).

Модални глаголи као и сви непунозначни глаголи – у које, по мишљењу И. Прањковића (2013: 186), улазе помоћни, модални, фазни и перифразни глаголи – нису ни семантички ни синтаксички „самостални”. Семантички, јер не означавају неки конкретан процес, него модификују неки други процес. Њихова синтаксичка несамосталност огледа се у томе што сами не могу вршити функцију предиката, него захтијевају допуну пунозначног глагола у инфинитивној или форми *да*+презент.

Предмет овога рада само су конструкције с модалним глаголом *бити* у саставу предиката. Глагол *бити* сматрамо модалним дијелом сложеног глаголског предиката када је он допуњен инфинитивом или конструкцијом *да*+презент, а уз то још има значење блиско или подударно значењу модалних глагола *требати*, *ваљати*, *моћи* или *морати*.

За полазни класификациони критеријум конструкција са модалним глаголом *бити* у саставу сложеног глаголског предиката узећемо тип субјекта. А све ове реченице на основу синтаксичког типа субјекта могу се структурно подијелити у два типа: а) персоналне (нпр.: *Не био он тако причати* и б) имперсоналне реченице (нпр.: *Није се с тим шалити*).

2. Имперсоналне реченице с модалним глаголом *бити* у саставу сложеног глаголског предиката

Три су битне структурне карактеристике овог имперсоналног модела: а) немогућност експлицирања граматичког субјекта, б) глагол *бити* у модалној вриједности глагола *требати*, *ваљати* или *моћи*, в) инфинитивна форма пунозначног глагола као допуна модалном глаголу *бити*.¹

Према структурном статусу све се имперсоналне реченице овога типа могу подијелити у двије велике групе:

- а) реченице чија реализација није условљена хијерархијским типом клаузе, тј. имперсоналне реченице за чију је реализацију критеријум клаузалне надређености и подређености ирелевантан, које ћемо звати *независним имперсоналним реченицама*, и

¹ Будући да ни у једној од парадигматских форми ових имперсоналних реченица конструкција *да*+презент није алтернативна с инфинитивом, на ту ћемо конструкцију као допуну модалном глаголу *бити* скретати пажњу само у контекстима који омогућавају алтернативност.

- б) имперсоналне реченице реализоване само у форми зависне клаузе сложене реченице, или *зависне имперсоналне реченице*.

2.1. Независне имперсоналне реченице с модалним глаголом *бити* у саставу сложеног глаголског предиката

Овај модел имперсоналне реченице остварује се у више подтипова, диференцираних прије свега на основу (не)експлицитности логичког субјекта и његовог семантичког типа, и на основу (не)облигаторности проширења модела објектом.

2.1.1. Имперсоналне реченице с модалним глаголом *бити* и инфинитивом

Структурно је најпростији модел реализован самим *модалним глаголом бити* и *инфинитивом*. А тај модел се остварује у двије структурне варијације зависно од тога да ли је или није у питању инфинитивна форма рефлексивног глагола.

Сложени глаголски предикат с модалним глаголом *бити* остварује се само с трима неправим медијалним повратним глаголима: *бојати се*, *надати се* и *(не) чудити се* реализованим у независној (простој) реченици или управној клаузи зависно сложене реченице:

(1) *Бојати се* немира и буна. (М. Голијанин, 92); Међутим, ако Вулину и пропадне генијални наум, *бојати се* да неће Звездану Терзићу, генералном директору Црвене звезде. (Блиц, 27. 8. 2017, 2); Незгодна је Руговска клисура; она никад није без друмских разбојника. *Надати се* да ће и они ноћу отићи на починак. (М. Голијанин, 56); Брамерц: *Надати се* да ће Србија и РС признати геноцид (Политика, 23. 6. 2017, 4: наслов); *Надати се* да ће ускоро почети рад разума, на обе стране Брда. (Блиц, 27. 8. 2017, 30); *Више се није чудити* било чему. (Блиц, 22.6.2008, 46); *Није се чудити* потоњем: човек навија за Фергусона. (Блиц, 18. 9. 2011, 42) и сл.

У свим примјерима с медијалним неправим повратним глаголима подразумева се присуство глагола *бити*, и то искључиво у презентској форми. Наиме, као и код трећег лица једнине перфекта свих глагола с повратном ријечцом *се*, редукован је помоћни глагол *је*, јер „се садржи у повратној речци *се*; њега је, управо, у тој речци нестало гласовним путем” [*се је > се е > сê*]. (Стевановић 1979: 626).

Дати глаголи означавају емоционалне реакције на будуће или прошле ситуације, па је садржаје тих ситуација неопходно и експлицитирати: или допунском изричном *да*-клаузом, или пак генитивним, односно дативним објектом с тим да тај објекат уз глагол *(не) чудити се* мора бити неанимативан.

У овим реченицама субјекат је уопштен или анониман. Уз то је овај тип имперсоналне реченице парадигматски везан само за презентску форму глагола *бити*, и само за инфинитивну допуну том глаголу, као и само за потврдну форму глагола *бојати се* и *надати се*. Синонимне овим реченицама јесу реченице са сложеним глаголским предикатом у коме је намјесто модалног глагола *бити* употребљен глагол *требати*.²

² Уп. примјере из корпуса: Главни тужилац Хашког трибунала Серж Брамерц сматра да *се треба надати* да ће Србија и Република Српска званично да признају да је у Сребреници почињен геноцид.

Овај тип имперсоналне реченице са значењем анонимног или уопштеног субјекта реализује се и са медијалним глаголом *очекивати* у функцији допуне модалном глаголу бити у сложеном глаголском предикату:

(2) *Очекивати је* да црногорске политичке елите које промовишу чланство [у НАТО] на крају тог пута дођу до натполовичне подршке грађана. (Политика, 16. 7. 2015, 4); *Очекивати је* то, јер мало ко у Источном Сарајеву, било да је ријеч о студентима, професорима или обичним људима, има лијепо ријеч за студентски тројац. (Глас Српске, 6–7. 9. 2014, Глас Плус, 7).

У овом типу имперсоналне реченице могућа је употреба још најмање и глагола *претпоставити*, јер се та два глагола сусрећу у значењу субјективно замишљене изгледности будућег садржаја, који се уз дате глаголе изражава или изрично-субјектском допунском *да*-клаузом, или пак „проформом *то* у номинативу” као њеним кондензатором.³ Имперсоналном сложеном глаголском предикату с глаголом *бити*, који може бити или само у потврдној презентској или перфекатској форми (уп. *Било је очекивати / Очекивати је да...*) и овдје је синониман сложени имперсонални предикат с модалним глаголом *требати* или *моћи*.⁴

У оваквим имперсоналним конструкцијама уз модални глагол *бити* много се чешће од самог инфинитива сусреће супстандардна конструкција *за+инфинитив*. Та конструкција не остварује се само с глаголом *очекивати*, мада је он један од најчешћих, него и са неколико других когнитивно-перцептивних глагола:

(2а) Свашта је још за *очекивати* [→ Свашта се још може / треба очекивати]. (Политика, 24. 7. 2016, 2); Ако ствар још више ескалира, за *очекивати је* [→ треба / може се очекивати] да Дачић [...] организује величанствени митинг испред Дома народне скупштине, готово па његове куће. (Данас, 23. 1. 2012, 24; Светислав Басара); Било је за очекивати [→ могло се / требало је очекивати] да локалне власти Скокчија забране овај скуп. (Блиц, 19. 10. 2008, 10; Радослав Петковић); За *очекивати је било* [→ могло се / требало је очекивати] да „плавци” прикажу отворену и нападачку игру. (Блиц, 14. 3. 2010, 41); [...] било је за *очекивати* [→ требало је / могло се очекивати] бар неку и нечију изјаву. (Прес РС, 28. 1. 2014, 5); *Није ни за очекивати* [→ не треба / не може се ни очекивати] да се, у таквим околностима, власт много бави националним интересима. (Печат, 25. 2. 2011, 32); За *поздравити би била* сарадња [→ требало би поздравити сарадњу] истражних органа. (Блиц, 17. 2. 2013, 2); С друге стране, за *претпоставити је* [→ може се претпоставити / треба претпоставити] да су овдашњи мрзители били у немогућој мисији. (Блиц, 9. 10. 2016, 2); За *веровати је* [→ треба / може се веровати] да ће се овим питањем Влада Србије што пре позабавити. (Вечерње новости, 29. 8. 2015, 2); Јер, ако се овако настави, ускоро ће доћи на ред и друге новине, а после њих је за *веровати* [→ треба / може се веровати] да ће доћи на ред и њихови читаоци. (Курир, 28. 9. 2008, 3; Момо Капор); Какве вас све моралне гromaде нападају, то је за *не веровати*. [→ то се не може веровати] (Курир, 21. 6. 2009, 9) и сл.

Сложени глаголски предикат с модалним глаголом *бити* и конструкцијом *за+инфинитив* сматра се супстандардном појавом, зато што српски, као и остали словенски језици, искључује могућност спојивости предлога с неким глаголским

(Политика, 23. 6. 2017, 4); [...] *не треба се чудити* њиховој верској неукости. (Вечерње новости, 2. 12. 2017, 2); То је оно чега се *треба бојати*. (Политика, 14. 11. 2016, 9).

³ „Клаузе уз предикатске изразе којима се на извештајан начин модификује њихов садржај структурно су субординиране, а по правилу имају функцију субјектског аргумента, тако да их може кондензовати просентенцијална реч *то* у номинативу” (Ружић 2006: 86).

⁴ Уп.: То се и могло очекивати због масовних прогона критичара власти. (Политика, 10. 7. 2017, 3); То се такође могло и очекивати. (Политика, 10. 7. 2017, 3); Коначно, *треба очекивати* и укрупњавање на десници. (Блиц, 20. 11. 2017, 5).

обликом, па сљедствено томе и са инфинитивом. Зато нормативисти готово унисано оспоравају стандарднојезички статус конструкције за+инфинитив у свим функцијама и значењима (в. нпр.: Jonke 1964: 117; Melvinger 1980: 228–231; Стевановић 1991: 775; Клајн 2008: 76–77, Пипер, Клајн 2013:205; Стијовић 2012: 159–160; Алановић 2017: 279–281 и др.). Већ је уочено да ове конструкције „упорно одолијевају оспораватељима” и да се „sve više učvršćuju” (Pranjковић 1993: 40). Друкчије речено, „bez obzira na to što je prijedložni infinitiv supstandardno sintaktično sredstvo, on se veoma odomaćio u razgovornom jeziku, prodro u jezik usmenih medija, novinstva, pa čak i lijepe književnosti” (Melvinger 1980: 228).

Колико је дата конструкција обична у публицистичком стилу српског књижевног језика, можда најбоље потврђује чињеница да смо је с наведеним глаголима⁵ забиљежили у десетинама примјера, међу којима има и примјера из пера савремених писаца. Реченице с модалним предикатом у чијем је саставу конструкција за+инфинитив с напријед анализираним имперсоналним реченицама дијеле најбитније синтаксичко-семантичке особине: анонимност агенса и деонтичко значење сложеног глаголског предиката, у оквиру кога инфинитив има или значење могућности (*infinitivus potentialis*) или значење нужности (*infinitivus necessitatis*), па је због тога модални глагол *бити* по правилу замјењив и/или модалним глаголом *моћи* и/или модалним глаголом *требати*, што и у загради са стрелицом дати трансформи недвосмислено показују.

Неки нормативисти не оспоравају стандарднојезички статус само конструкцији за+инфинитив него и свим напријед наведеним конструкцијама са сложеним глаголским предикатом састављеним од модалног глагола *бити* и инфинитива (*бојати / надати се да...; очекивати да...*), мада њихову „погрешност” не образлажу никаквим аргументима.⁶

2.1.2. Имперсоналне реченице с анонимним субјектом и облигаторним објектом

Овај тип имперсоналних реченица карактерише анонимни субјекат, имперсонални сложени глаголски предикат с модалним глаголом *бити* и допунским глаголом у инфинитиву, уз који долази објекатска допуна или у дативу, или у акузативу, или у инструменталу с предлогом *са*.

⁵ Велики број глагола који творе конструкцију за+инфинитив, а нису забиљежени у нашем корпусу, биљежи нормативистичка литература, тако да се ова конструкција може сматрати не само врло фреквентном него и творбено продуктивном у савременом српском језику.

⁶ Уп.: Клајн (2008: 25, 76, 150, 184); „за. У српском се предлози не могу употребљавати уз глагол у инфинитиву: стога су погрешни сви спојеви као „То је за полудети” (треба: То је да човек полуди), „То је за не веровати” (треба: То је невероватно), „Је ли бурек за овде или за понети” (треба: или га носите и сл.). (стр. 76–77); **надати се (је) да** [...] погрешно је као и „за надати се је”. Мора се употребити друга конструкција: **надајмо се**, треба се надати, можемо се надати и сл. (стр. 150); **очекивати је да** [...] погрешно, као и **надати се да**. (стр. 184); **бојати се да** [...] погрешно као и **надати се да** (стр. 25).

2.1.2.1. Имперсоналне реченице са анимативним дативним објектом

Ако је судити по корпусу, овај имперсонални модел реализује се само с трима глаголима као допунама модалном глаголу *бити* у сложеном глаголском предикату, и то: *в(ј)еровати*, *зам(ј)ерити* и *чудити се*:

(3) Само, зна ли он за расписану награду за Лазареву главу?! Волио би да не зна. *Није му вјеровати*. (М. Голијанин, 37–38); Причао ми је то стари пријатељ Аца Боца, а *њему је веровати* ко шиптарско-кроацијској науци. (Курир, 3. 7. 2009, 5: Небојша Јеврић); *Није им ни замјерити* – уз Партију се могло пристojно живјети а да се ништа не ради. (М. Вуковић, 57); *Није му замерити* оно како је играо узвратну [утакмицу] против Барсе. (Блиц, 16. 5. 2010, 42); *Није му се ни чудити* каквијех се страха нагледао. (Л. Драгић, 20).

Сва три глагола захтијевају навођење анимативног дативног објекта, и реализују се у одричној форми, а једино се глагол *в(ј)еровати* јавља и у потврдној форми. У свим примјерима ових имперсоналних реченица модални само у презентској форми остварени глагол *бити* има значење блиско ако не и еквивалентно значењу нужности глагола *треба*ти или пак значење (не)могућности глагола *моћи* (уп.: *Није му замерити* → *Не може му се / не треба му замерити*).⁷

2.1.2.2. Имперсоналне реченице са акузативним објектом

Овај је модел имперсоналне реченице структурно лексички врло рестриктиван, будући да уз модални глагол *бити* долазе само инфинитивне форме прелазних глагола *молити*, *љутити*, *срдити*, и *кривити*:

(4) Шта ће, *кога је молити*, *није га љутити*. (Блиц, 15. 6. 2008, 14); И *није га*, разуме се, *кривити* због тога. (Блиц, 22. 1. 2006, 30); *Кога је молити*, *није га срдити*. (В. Караџић, 150); *Кога је молити*, *није га љутити*. (Ђ. Стојичић, 292).

Реченице се остварују само с презентским имперсоналним обликом глагола *бити*. Притом су глаголу *бити* синонимни модални глаголи *ваљати* и/или *треба*ти, као нпр.: *Кога ваља молити*, *не ваља га срдити*. (В. Караџић, 150).

2.1.2.3. Имперсоналне реченице са инструменталним објектом с предлогом *с(а)*

Комуникативни глаголи са семантичком компонентом „не прихватати некога или нешто озбиљно” – а то су глаголи *шалити се*, *зезати се* и *играти се* – нужно захтијевају навођење (не)анимативног објекта у инструменталу с предлогом *са*. Ти глаголи често долазе као инфинитивна допуна модалном глаголу *бити* у сложеном глаголском предикату имперсоналне реченице:

(5) *С тим се није шалити*. (Блиц, 31. 12. 2010 – 2. 1. 2011, 21: Љубомир Симовић); [...] *са дуплим Шкорпијама се* – *није шалити*. (Курир, 6. 8. 2004, 13); Добро, то знамо још из школе и *с тим се није зезати*. (Правда, 9. 10. 2007, 23); Шта знаш – *није се с овим срезлијама* (то му га дођу службеници срезова!) *играти*. (М. Голијанин, 139); Зато *се није играти са ватром* (Вечерње новости, 15. 7. 2010, 5).

⁷ Уп. и примјер из корпуса: [...] док за њу више од 60 одсто испитаника истиче да *јој не треба веровати* (Политика, 28. 7. 2016, 2).

Уз ова три синонимна глагола – општеупотребни *шалити се*, разговорни *зезати се* и метафорични *играти се* – долази искључиво негирана имперсонална презентска форма глагола бити (*није*), што изразима с наведеним глаголима даје значење „треба прихватити озбиљно” оно што је обиљежено инструменталним појмом. У датој фразеолошкој конструкцији (Оташевић 2012: 1035) глагол *бити* има деонтичко значење подударно значењу глагола *требати*, па није ни чудо што се дате имперсоналне реченице реализују алтернативно и с глаголом *требати*: *Са тим се не треба шалити*. (Глас јавности, 16. 3. 2004, 4); Да ли то значи [...] да се *са Анђелином и Чедом не треба играти*? (Вечерње новости, 5. 2. 2012, 2).

У свим наведеним примјерима радња предиката приписује се уопштеном или анонимном субјекту, али се може приписати и одређеном појединцу или групи појединаца обиљежених логичким дативним субјектом, као нпр.: А *Узричићу*, ако је за утеху, *није се играти са државом*. (Данас, 24. 1. 2012, 5). Зато у овом типу имперсоналне реченице логички дативни субјекат има статус структурно експлетивног члана, уп.: *С тим се (мени/нама) није шалити*.

2.1.2.4. Имперсоналне реченице с логичким субјектом у дативу

Између форми имперсоналних реченица у литератури је најпомињанија конструкција с логичким дативним субјектом уз модални глагол *бити* с допунским инфинитивом. Та је конструкција добила и термилошко одређење – *датив с инфинитивом*.

Овај тип имперсоналне реченице с одређеним типом глагола, посебно с глаголом *чинити*, врло је фреквентан у употреби, али је творбено слабо плодан с обзиром на број инфинитивних лексема које су обичне у употреби уз модални глагол *бити* у сложеном глаголском предикату:

(6) *Шта нам је сада чинити?* (Печат, 18. 7. 2014, 61); *Нама је чинити* да не чинимо ништа. (Вечерње новости, 27. 3. 2016, 37); *Шта му је чинити?* (Блиц, 17. 9. 2017, 3); *Коме је путовати, није му дремати*. (Б. Стојичић, 303); *Коме није било патити*, он не може ни запазити. (В. Караџић, 162); *Нама је радити* оно што једино помало умијемо. (Вечерње новости, 24. 4. 2010, 20); *Нама је у наредних двадесет година живети и радити* у оквиру овога што имамо. (Политика, 15. 1. 2017, 7); Нек иду они куд им драго, *нама је овдје и живјети и умријети*. (Милинковић 1988, 72: Б. Ћопић, Пролом); *Бијаше им пребити* оца као пребити мачку или дернути пса. (Р. Вучковић, 152) и сл.

Наведени примјери оповргавају већи број у литератури изречених ставова о конструкцији датива с инфинитивом. Сам њихов број и „изразна” разноврсност показују да је нетачна констатација да се субјекатски датив уз инфинитив у савременом стандардном српском језику задржао само у фразеологизму *Богу је плакати* (Стевановић 1979: 370; Пипер и др. 2005: 181), као што су нетачне и констатације „да су у савременом српскохрватском језику овакви примери већ застарели” (Милутиновић 1988: 72), и да је датив с инфинитивом у савременом језику риједак (Милутиновић 1988: 72, Silić, Pranjković 2005: 238, Војводић 2007: 575; Палић 2010: 237). Томе насупрот стоји чињеница да се нпр. конструкције „шта нам / му је чинити”, у нашем корпусу јавља небројено пута. Неоснованом се мора сматрати и нормативна оцјена да је „овај тип модалне конструкције [*Шта нам је чинити*], који се среће нарочито у публицистичким текстовима, стран српском књижевном језику” (СТИЈОВИЋ

2012: 160), јер је негира чињеница да конструкција датива с инфинитивом није везана само за дати израз, него је готово општесловенска особина, коју имају и српски, и руски, и пољски и други словенски језици (Војводић 2007: 576).

А „konstrukcijom s kopulativnim glagolom i dopunskim infinitivom označava se potreba koja se razumije kao nužnost ili neophodnost za nekom akcijom koju dativni referent ima izvesti u budućnosti. Kopulativnom glagolu u takvoj konstrukciji može se pripisati semantička vrijednost glagola 'morati', zbog čega se ovakve konstrukcije mogu dovesti u semantički blisku vezu s konstrukcijama s glagolom *morati*, npr.: *nama je ići: mi moramo ići*” (Palić 2010: 236).

Честоћи употребе ове конструкције није пропорционална лексичка разнообразност инфинитивног члана. Већ је уочено, што и наш корпус потврђује, да је датив с инфинитивом „često frazeologiziran” (Silić, Pranjković 2005: 238), да су те конструкције „stilski jako obilježene i najčešće vezane za poslovice, izreke i sl.” (Palić 2010: 237). Највјероватније је чињеница честе идиоматизованости ове конструкције била основ за погрешну тврдњу о ријеткости употребе, јер лексичка ограниченост у творби некога модела није, нити може бити било какав показатељ његове фреквенције у употреби. Насупрот лексичком ограничењу инфинитива стоји богатство морфолошких форми глагола *бити*. Он, како и наведени примјери показују, може бити у имперсоналној презентској, перфекатској, па чак и имперфекатској форми. Једино не може долазити у футурској форми.

Инфинитив у конструкцији датив с инфинитивом није замјењив конструкцијом да+презент. Баш као што постоје имперсоналне реченице с модалним глаголом *бити* у којима инфинитив није могуће замијенити конструкцијом да+презент, тако постоје и имперсоналне реченице с модалним глаголом *бити* уз који као допуна у сложеном глаголском предикату долази само форма да+презент незамјењива инфинитивом. Међу тим конструкцијама најфреквентнија и најобичнија у употреби свакако је имперсонална реченица с логичким субјектом у локативу са предлогом *на*.

2.1.2.5. Имперсоналне реченице с логичким субјектом у локативу с предлогом *на*

Овај тип имперсоналне конструкције остварује се по моделу *на N_{lok} је да +презент*.⁸ Уз локативни предлог *на* долазе различити типови супстантивних лексема које „obavezno obilježavaju ljudska bića” непосредно или метонимијски (Batistić 1972: 120):

(7) *На нама је да изаберемо*. (Вечерње новости, 15–16. 4. 2017, 2); [...] *није на њему да пре-суђује*. (М. Голијанин, 40); *На вама је да пренесете* шта се дешавало у дворани. (Вечерње новости, 13. 1. 2017, 40); *Није на Грабар-Китаровићевој да се меша* у политику БиХ. (Политика, 1. 12. 2016, 4; наслов); *На селектору је да одлучи*. (Вечерње новости, 4. 4. 2017, 37); *На родитељима је било да прихвате или не прихвате* предлог наставника да се тај новац прикупи. (Блиц, 19. 1. 2017, 25) и сл.

Уз локативну конструкцију с предлогом *на* долази само глагол *бити* у потврдном или одричном презентском или перфекатском облику уз који долази допунска

⁸ О овом и конкурентним му моделима с предлошким логичким субјектом исцрпно говори М. Ковачевић (2017: 171–192).

конструкција да+презент незамјењива инфинитивом. Будући да се субјекат „слаже” са глаголом *бити*, који је у имперсоналној форми – субјекат је нужно *логички*.

Модел *на N_{lok} је да +презент* структурно је хибридног типа, јер је први дио сложеног предиката у имперсоналној форми, а други у персоналној да+презент форми, али је „слагање” субјекта у овом моделу обавезно са имперсоналним глаголом, тако да је модел остварив само са логичким субјектом. За разлику од модела с глаголом *требати*, у локативном моделу изостаје могућност увођења субјекта преко да+презентске форме, која садржи показатеље лица, ваљда и због тога што је лице маркирано већ замјеницом или именицом употријебљеном уз локативни предлог *на*.

У реченицама типа *На нама је да изаберемо* локатив с предлогом *на* (*на нама*) има функцију логичког субјекта, а глаголска конструкција састављена од имперсоналног модалног глагола *бити* и допуне да+презент незамјењиве инфинитивом (*На нама је да одлучимо*) има функцију сложеног глаголског предиката. Глагол *бити* при том у даатој конструкцији има деонтичко значење неопходности или потребе најсродније управо значењу безлично употријебљеног глагола *требати*.

2.2. Зависне имперсоналне реченице с модалним глаголом бити у саставу сложеног глаголског предиката

У српском књижевном језику и у три синтаксичко-семантичка типа зависних реченица може се употријебити сложени глаголски предикат састављен од модалног глагола *бити* допуњеног инфинитивом, покатакд замјењивог формом да+презент. То су: а) условне реченице с везником *ако/уколико*, б) хабитуалне условне и/или временске реченице с везницима *ако* и/или *кад*, и в) условне реченице с везником *да*.

2.2.1. Имперсоналне условне реченице с везником АКО/УКОЛИКО

Сложени глаголски предикат с модалним глаголом *бити* и допунским инфинитивом најчешће се употребљава у зависној *условно-критеријалној* реченици с везницима *ако* или *уколико*:

(8) Четврту сезону заредом Реал и Атлетико Мадрид састали су се у самој завршници Лиге шампиона и *ако је судити* на основу првог полуфиналног меча, утисак је да ће „краљевски клуб” остати на стопроцентном учинку. (Данас, 3. 5. 2017, 19); *Ако је судити* по штети насталој на колима, брзина кретања била је мала. (Вечерње новости, 20. 2. 2013, 25); *Ако је мерити* према овим информацијама, изгледа да је време добрих плата дефинитивно прошло. (Вечерње новости, 21. 3. 2009, 9); *Ако је веровати* званичној статистици, данас се у Србији, наравно у просеку, живи мало боље (Политика, 19. 9. 2016, 1); *Ако је веровати* традицији, Атлетико ће постати нови шампион Европе. (Курир, 11. 4. 2014, 36); *Уколико је веровати* представницима синдиката, нико у просвети од 1. септембра неће добити отказ. (Политика, 21. 7. 2015, 7); Нажалост, оба пута сам изгубио, а *ако је гледати* традицију, онда је логично што су фаворити. (Блиц, 3. 12. 2006, 32) и сл.

У овом типу реченица субјекат је нужно анониман или уопштен. Модални глагол *бити* долази у енклитичкој имперсоналној презентској форми, док глаголи у допунском инфинитиву припадају искључиво семантичкој групи менталних апер-

цептивних глагола, од којих смо у корпусу забиљежили глаголе *судити*, *веровати*, *мерити* и *гледати*, с тим да су прва два потврђена у десетинама примјера.⁹ Осим наведених глагола у оваквим реченицама, могли би се из групе глагола аперцепције употребити и глаголи *закључивати*, *ценити*, *(пр)оцењивати*, *рачунати* и можда још који. Тим глаголима, који су сви одреда имперфективни, означава се свјесно опажање и/или активно схватање критеријума на основу кога се доноси закључак дат у основној клаузи. А основ за закључак заправо је одредбени или допунски члан који нужно прати глагол менталне аперцепције. Уз глаголе *судити*, *мерити* и *гледати* то је, како се и из наведених примјера види, прилошка одредба критеријума изражена или генитивом с предлошким изразом *на основу*, или локативом с предлозима *по* и *према*. Уз глаголе *веровати* и *гледати* то је дативни, односно акузативни објекат. Основно значење зависне клаузе зато и јесте значење критеријума као „основа према коме се нешто закључује” или процјењује, што „је, у ствари *causa cognoscendi*” (Ковачевић 2012: 52). Овим зависним реченицама никад се, дакле, не обиљежава нужни или довољни критеријум за вредновање истинитости онога што је изражено главном клаузом, него је у питању претпостављени, могући, „условни”, односно у погледу вјеродостојности „сумњиви” критеријум.

2.2.2. Имперсоналне хабитуалне реченице с везником АКО и КАД

Хабитуалним зависнословеним реченицама сматрају се оне код којих су реализације радње зависне и главне клаузе тако међуусловљене да реализација радње зависне нужно подразумијева и реализацију радње главне клаузе (уп. Pranjković 2001: 59). У корпусу смо забиљежили два примјера хабитуалних реченица са сложеним глаголским предикатом састављеним од модалног глагола *бити* и допунског инфинитива, и то с везницима *ако* и *кад*:

(9) *Ако је* кога *запослити*, дати му предност, то Комитет одлучује, *ако је* некога *окривити* и *послати* у бајбакану, то је Удбин посао. (М. Вуковић, 69); *Кад је* на казан *ићи*, брзи сте и окретни сви; *а кад је* у служби *потрчати*, вежу вам се ноге и стане памет. (Стевановић 1979, 772: Иво Андрић, На Дрини ћуприја).

На значењску блискост ових реченица упућује и могућност међусобне замјене везника, при којој се не губи основно хабитуално значење ових реченица, него се, због значења везника, у једном случају хабитуалност представља из перспективе условљености, а у другом из перспективе временске поновљивости. То потврђује и употреба ријечце *год* као верификатора хабитуалности, која „*ne dolazi nikada uz prave veznike, usp. *da god, *jer god [...] *ako god*”, тако да „*pogodbene rečenice tipa Kad/[ako] bih mogao, došao bih* ’habitualizacijom’ postaju vremenske (usp. *Kad god bih mogao, došao bih*)” (Pranjković 2001: 61). Зато се значење хабитуалности обију реченица потврђује употребом ријечце *год* уз везник *кад*: *Ако* [\rightarrow *кад год*] *је* кога *запослити* [...]; *Кад* [\rightarrow *кад год*] *је* на казан *ићи*...

Субјекат зависних клауза с оваквим имперсоналним сложеним глаголским предикатом увијек је анониман или уопштен, док је глагол *бити* остварљив само пре-

⁹М. Ивић овај тип условне реченице и њену честоћу везује само за глагол *веровати* и значење „могућности” (Ivić 1972: 131).

зентској имперсоналној форми и има деонтичко значење подударно значењу глагола *требати*, којим је у датим клаузама и замјењив, уп.: *Ако је* кога *запослити* [...] [→ *Ако треба* кога *запослити*]; *Кад је* на казан *ићи* [...] [→ *Кад треба* на казан *ићи*].

У датим сложеним глаголским предикатима инфинитиву може бити конкурентна конструкција да+презент, као нпр.: *Ако је да се гине* [→ *гинути*] – гинимо заједно. (Л. Драгић, 65).

2.2.3. Имперсоналне условне реченице с везником *ДА*

У корпусу смо забиљежили десетак примјера имперсоналних условних реченица с везником *да*, који се, с обзиром на тип субјекта, могу подијелити на реченице са анонимним субјектом (10а) и реченице са дативним логичким субјектом (10б):

(10а) *Да је наћи* оно Крстово дијете, што је некуд зашиљегало. (Л. Драгић, 174); *Да је стећи* ко што рећи, сви би богати били. (Ђ. Стојичић, 120); *Да је знати* у суду ко из суда, добро би било. (Ђ. Стојичић, 119);

(10б) „*Да ми је скинути* опанке с ногу, сами би доскакутали у Сливља”, дорани Перо. (М. Голијанин, 109); *Да ти га је виђети* кад се уздудучи и утророжи, па се устури и зачови. (Л. Драгић, 157); *Да ми је то урадити*, поново бих се родио. (Ђ. Стојичић, 123); *Да ми је то доживети*, не бих жалио умрети. (Ђ. Стојичић, 123); *Да ми је знати* ко смишља овакве ствари. (Вечерње новости, 9. 2. 2012, 37); *Да ми је знати* зашто возови стално касне?! (М. Савић, 78); *Још да нам је знати* кад смо поступали исправно. (Вечерње новости, 22. 11. 2007, 33) и сл.

Примјери с логичким дативним субјектом (10б) кудикамо су бројнији и корпусно разнообразнији¹⁰ од оних са анонимним субјектом (10а), који углавном представљају идоматизоване пословичне изразе. И у једној и у другој групи примјера модални глагол *бити* у имперсоналној је потврдној презентској енклитичкој форми, с тим да је у примјерима с логичким субјектом могућа и перфекатска форма (уп. *Да ми је било то доживети* [...]), док се она искључује у примјерима с анонимним субјектом због свевременског значења презента.

Само у примјерима с логичким дативним субјектом допунски инфинитив уз модални глагол *бити* замјењив је синонимном конструкцијом да+презент (10в):

(10в) Око четири сата позвао је Мину: *Да му је да се напије* воде с ловћенског извора. (Политика, 7. 2. 2004, В5: Голуб Добрашиновић); Ех, *да ми је да нађем* расковник! (М. Савић, 147); *Да им је да* ме некако *уђуткају*. (Политика, 5. 11. 2005, КУН, 6); *Да ми је да могу* још једном да умесим лепињу за њу. (Курир, 30. 4. – 2. 5. 2006, 9); *Да ми је да одем*, не би ни мислила ће ћу спавати. (М. Вуковић, 74) и сл.

У наведеним примјерима с допунским инфинитивом или да+презентом, као што се види, не мора бити нужно наведена, него може бити имплицирана основна клауза. „U ovom drugom slučaju došlo je do redukcije glavnog dijela rečenice da bi se podcrtala njezina emocionalna obojenost” (Melvinger 1980: 120).

За глагол *бити* у оваквим реченицама П. Мразовић и З. Вукадиновић (1990: 161) сматрају да „izražava želju”, док ове реченице Ј. Мелвингер (1980: 120) сматра *иреалним погодбеним реченицама*. Али да би биле иреалне, глагол *бити* морао би уз

¹⁰ Забиљежени су, како се види, и из књижевноумјетничког стила, и из разговорног језика, и из публицистичког стила, и из збирки паремиолошких изрза.

везник *да* имати перфекатску форму (уп. Ковачевић 2011: 163). У наведеним примјерима комбинаторност везника *да* и видско-временских особина предиката показује да су у питању *потенцијалне условне реченице*. „При исказивању потенцијалног условног значења условна реченица с везником *да* у предикату основне клаузе по правилу има потенцијал, а у предикату зависне – по правилу перфективни презент” (Ковачевић 2011: 170–171). Ту особину дијеле и *да*-условне клаузе са допунским инфинитивом или конструкцијом *да+презент* уз презентски облик модалног глагола *бити*. Овим реченицама се означава да није укинута могућност реализације радње зависне клаузе, него је врло мала вјероватноћа њене реализације у актуелној ситуацији, тако да ове условне реченице увијек имају *потенцијално условно дезидеративно значење*.

Овај модел имперсоналне реченице у савременом српском језику је врло продуктиван и готово лексички слободан, јер у допунском инфинитиву или конструкцији *да+презент* може доћи било који „интенционални” перфективни глагол (као нпр.: прочитати, помоћи, прибавити, пропутovati, добити, узети, написати, купити, проживјети, осветити се, забавити се и сл.). Осим тога, ово је једини модел у коме је могућа досљедна алтернативна употреба допунског инфинитива и конструкције *да+презент* уз модални глагол *бити* у сложеном глаголском предикату.

2.3. Персоналне реченице с модалним глаголом *бити* у саставу сложеног глаголског предиката

Персоналне реченице с модалним глаголом *бити* у саставу сложеног глаголског предиката реализују се у само два модела: а) с негираним модалним глаголом *бити* и допунским глаголом у инфинитиву, и б) с модалним глаголом *бити* у форми крњег перфекта и допунским инфинитивом. У оба модела допуна модалном глаголу *бити* јесте инфинитив незамјењив конструкцијом *да+презент*.

2.3.1. Персонална реченица с презентом модалног глагола *бити* и инфинитивом

У корпусу смо забиљежили само један, врло обичан примјер реченице с овим типом сложеног глаголског предиката:

(11) Знамо да је овај сјајни глумац био прека особа, али како ствари стоје, *није ни прићи* свом српском наследнику који је дибидус ескалирао. (Данас, 23. 1. 2012, 24: Светислав Басара).

Овај тип модела потврђује у рјечницима незабиљежени фразеологизам [*неко коме*] *није ни прићи* са значењем „[неко се с неким] не може поредити”, с тим што се умјесто глагола *прићи* као његови синоними могу употријебити и глаголи *примаћи* и *примирисати*.

2.3.2. Персонална реченица са сложеним глаголским предикатом састављеним од модалног глагола *бити* у форми крњег перфекта или имперфекта и допунског инфинитива

Овом је типу конструкција опширан рад посветио Ј. Вуковић (1953–1954), а оне су анализиране и у оквиру двију дисертационих монографија које се баве кон-

ститутивним елементима предиката – крњим перфектом (Грицкат 1954) и инфинитивом (Melvinger 1980). Иако се за ове реченице констатује да су „*dosta česte u razgovornom jeziku*” (Ivić 1972: 131), оне се врло ријетко појављују у писаним текстовима савременог српског језика. У нашем корпусу није било ниједног примјера за овај тип реченица, па зато овдје наводимо примјере из српских писаца забиљежене у литератури:

(12) *Био*, бога ми, *чувати* боље своју кућу – као и остали људи. (Вуковић 1953–1954, 267: Милован Глишић); „А, брате, *био пазити* на свој народ” (Грицкат 1954, 146: Јанко Веселиновић); А он [...] *био седети* у својој земљи. (Грицкат 1954, 146: Пера Тодоровић); Не био се родити за учитеља, већ за министра. (Речник МС 1967, 208: Коста Трифковић); *Био узети* госпоја-Сиду, кад ти тако пуца срце за њом. (Речник МС 1967, 208: Стеван Сремац); *Био раније доћи*. (Стевановић 1979, 630: Вук Стеф. Караџић); *Не био их пуштават* [књижевно би било: *пуштати*] од себе / *Био позват* док ти Божић прође / два три сина старог Мартина. (Стевановић 1979, 630: П.П. Његош); А шта ћу ти, моја драга, *бијаше се пружити* колико се можеш покрити. (Вуковић 1953–1954, 267: Симо Матавуљ) и сл.

Иако се ове реченице остварују и у персоналној и у имперсоналној форми (уп.: Грицкат 1954: 146; Melvinger 1980: 115), међу наведеним примјерима што их литература биљежи из дјела српских писаца нема ниједнога са глаголом *бити* у имперсоналној форми *било*. Конгруентни модални глагол *бити* јавља се и у потврдној и у одричној форми, зависно од значења реченице. Ове врло експресивно обојене модалне реченице увијек имају значење пријекора због (не)извршене радње коју (ни)је у прошлости требало извршити (Вуковић 1953–1954; Грицкат 1954: 146; Melvinger 1980: 116).

Пријекор се увијек изриче лицу, а лице у комуникативном чину може бити или саговорник или предмет говора. Управо од тога да ли је у питању конативна језичка функција, која подразумијева „*origenciju prema primaosu*” и која „*nalazi svoj najčistiji gramatički izraz u vokativu i imperativu*” (Jakobson 1966: 292), зависи и замјеничка форма граматичког субјекта ових реченица. Наиме, уколико се пријекор односи на саговорника, онда функцију граматичког субјекта врши замјеница *ти*, што је случај у свим примјерима у којима се саговорник именује вокативном формом (уп.: А, брате, ТИ *био пазити* на свој народ). Уколико, пак, „прекорено” лице није саговорник него предмет говора, онда је граматички субјекат исказан конгруентном замјеницом трећег лица (уп.: А он [...] *био седети* у својој земљи). „*Ova izrazito afektivna konstrukcija [...] može se zamijeniti konstrukcijom s glagolom trebati, ali uz gubitak afektivne nijanse*” (М. Ivić 1972: 131).

3. Закључак

У литератури су о статусу глагола *бити* у саставу предиката с допунским инфинитивом мишљења подијељена. Тако Ј. Мелвингер сматра да у оваквим предикатима глагол *бити* „*nema leksičko, nego samo gramatička značenja*”, и да се у оваквим конструкцијама „*na površinskoj razini modalno leksičko značenje samo podrazumijeva, a iskazuje se impersonalni oblik glagola biti koji sadrži gramatičko značenje*” (Melvinger 1980: 111, 113). Милка Ивић, пак, сматра да се у свим овим реченицама, искљу-

чујући једино реченице са глаголом *бити* у форми крњег перфекта, „оčигледно ради о редукцији главног предиката: на нивоу дубинске структуре у функцији главног предиката налазе се модални изрази као *потребно је* или *могуће је*” (Ivić 1972: 130). Овакав закључак, међутим, оповргавају примјери с глаголом *моћи* као допунским инфинитивним глаголом, тако да нпр.: *Да ми је моћи / да могу још једном да умесим лепињу за њу* искључује наведено реконструкционо правило, уп.: *Да ми је моћи / да могу [...]* [→ **да ми је могуће моћи / *да ми је потребно моћи*]. А то правило непримјениво је и на све имперсоналне реченице с логичким субјектом у локативу типа *На нама је да изаберемо* [→ **На нама је могуће / потребно да изаберемо*].

П. Мразовић и З. Вукадиновић модални глагол *бити* уврштавају у групу глагола с вербативном допуном, будући да он као и сви модални и фазни глаголи има допуну у облику инфинитива или конструкције да+презент, с тим да не постоји могућност супституисања тих допуна „неком именичком или предлошком frazom” (Mrazović, Vukadinović 1990: 161). И заиста, глагол *бити* има исти статус модалног глагола у конструкцијама с вербативним допунама према истом критеријуму према коме тај статус добијају остали модални глаголи у сложеном глаголском предикату.

Научно најутемељеније одређење граматичко-лексичког статуса глагола *бити* примјениво на све типове ових реченица дао је Ј. Вуковић. Он сматра да „глагол *бити* са својим облицима не може имати у слободној употреби модално значење, какво значење у смислу *требати*. У овом случају се само његови облици за себе јављају са значењем облика глагола *требати*, то значи да су се они као облици издвојили из система значења која им даје глаголска основа” (Вуковић 1953–1954: 268).

Из тога онда нужно проистиче да се на граматичко-синтаксичком плану глагол *бити* не може једнозначно одредити само као глагол с граматичким значењем. Он, наиме, може бити помоћни глагол (нпр.: *Она је дошла*), може бити модални глагол (нпр.: *Да ми је отићи у Русију*), може бити „перифразни” глагол (нпр.: *То је под контролом*), а може бити и пунозначни глагол (нпр.: *Било је / Биће кише*).

Анализа реченица са сложеним глаголским предиктом у чијем је саставу модални глагол *бити* показала је да у различитим реченичним моделима допуна том глаголу може бити или а) само инфинитив, или б) само конструкција да+презент, или пак в) алтернативно и инфинитив и да+презент. Реченице с овим типом предиката могу бити имперсоналне или персоналне, с тим да је број имперсоналних модела неупоредиво већи. У персоналним моделима допуна глаголу *бити* може бити само инфинитив. У имперсоналним моделима лексички су најограниченији модели са допунским инфинитивом незамјењивом конструкцијом да+презент, док су лексички готово „слободни” модел условне да-реченице са алтернативношћу допунског инфинитива и конструкције да+презент, и имперсонални модел са логичким субјектом у локативу са сложеним предикатом који чине модални глагол *бити* и конструкција да+презент као допуна.

Истраживање је показало да су само дјелимично тачне оцјене да су конструкције овога типа ријетке и нетипичне у савременом српском књижевном језику. Што је лексичка слобода употребе глагола у инфинитиву или конструкцији да+презент уз модални глагол *бити* већа, то је и честоћа и типичност те конструкције у савременом српском језику већа, и обрнуто. Осим тога, у односу на могуће „конкуренте” све конструкције са овим типом сложеног глаголског предиката изразито су афек-

тивне, па није ни чудо да се сусрећу готово искључиво у књижевноумјетничком, разговорном и публицистичком стилу књижевног језика.

Литература

- Алановић М. „Поводом конструкције за+инфинитив у српском језику.” *Одлуке одбора за стандардизацију српског језика: поводом 20 година од оснивања* (ур. Брборић В., Вуксановић Ј., Тасић М., Танасић С.), (2017): 279–281.
- Batišćić Т. *Lokativ u savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku*. Београд: Institut za srpskohrvatski jezik, 1972.
- Brabec I., Hraste M., Živković S. *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*. 8. izd. Zagreb: Školska knjiga, 1968.
- Войводич Д. „Об инфинитивных предложениях с субъектом в дательном падеже в русском языке и их эквивалентах в сербском и польском.” *Зборник Матице српске за славистику*, 71–72 (2007): 557–579.
- Вуковић Ј. „Модални облици с имперфектом и перфектом глагола БИТИ+ИНФИНИТИВ главног глагола.” *Јужнословенски филолог*, XX/1–4 (1953–1954): 263–272.
- Грицкат И. *О перфекту без помоћног глагола у српскохрватском језику и сродним синтаксичким појавама*. Београд: САНУ, 1954.
- Ivić M. „Problematika srpskohrvatskog infinitiva.” *Зборник за филологију и лингвистику*, XV/2 (1972): 115–138.
- Jakobson R. *Lingvistika i poetika*. Београд: Nolit, 1966.
- Jonke Lj. „Pojavljaju se i grube pogreške.” *Književni jezik u teoriji i praksi*. Zagreb: Znanje, 1964: 117–118.
- Katičić R. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika: nacrt za gramatiku*. Zagreb: JAZU, Globus, 1986.
- Клајн И. *Речник језичких недоумица*. 9. изд. Нови Сад: Прометеј, 2008.
- Ковачевић М. „Пунозначна и копулативна употреба глагола БИТИ.” *Србистичке теме*. Крагујевац: ФИЛУМ, 2007: 107–127.
- Ковачевић М. „Условне реченице с везником ДА у српском језику.” *Грамматичка питања српског језика*. Београд: Јасен, 2011: 159–174.
- Ковачевић М. *Узрочно семантичко поље*. 2. изд. Београд: Јасен, 2012.
- Ковачевић М. „Конкурентност једног типа предлошког генитивног, акузативног, инструменталног и локативног логичког субјекта.” *Српски језик под лупом науке*. Београд: Завод за уџбенике, 2017: 171–192.
- Maretić Т. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. 3. izd. Zagreb: Matica hrvatska, 1963.
- Melvinger J. *Sintaksa i semantika infinitiva u savremenom hrvatskom književnom jeziku*. Doktorska dizertacija. Osijek, 1980. <<https://www.dropbox.com/sh/5a5r-140ouyfrj98/AABer21RekHVBjItOKqgfkNva?dl=0>> (13. 01. 2018).
- Милинковић Љ. *Датив у савременом руском и српскохрватском језику*. Београд: Научна књига, 1988.

- Mrazović P., Vukadinović Z. *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*. Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića; Novi Sad: Dobra vest, 1990.
- Оташевић Ђ. *Фразеолошки речник српског језика*. Нови Сад: Прометеј, 2012.
- Palić I. *Dativ u bosanskome jeziku*. Sarajevo: Bookline, 2010.
- Пипер П., Антонић И., Ружић В., Танасић С., Поповић Љ., Тошовић Б. *Синтакса савременог српског језика: проста реченица*. Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига; Нови Сад: Матица српска, 2005.
- Пипер П., Клајн И. *Нормативна граматика српског језика*. Нови Сад: Матица српска, 2013.
- Pranjković I. „Habitualne rečenice.” *Druga hrvatska skladnja: Sintaktičke rasprave*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2001: 59–63.
- Pranjković I. „Tipologija nepunoznačnih glagola u hrvatskome standardnom jeziku.” *Gramatička značenja*. Zagreb: Matica hrvatska, 2013: 186–194.
- Речник српскохрватског књижевног језика*. Књ. прва. Нови Сад: Матица српска; Загреб: Матица хрватска, 1967.
- Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. Књ. I. Београд: САНУ, Институт за српскохрватски језик, 1959.
- Ружић В. *Допунске реченице у савременом српском језику*. Нови Сад: Матица српска, 2006.
- Стевановић М. *Савремени српскохрватски језик (граматички системи и књижевнојезичка норма) II Синтакса*. 3. изд. Београд: Научна књига, 1979.
- СТИЈОВИЋ Р. „То је за очекивати.” „Шта нам је чинити?” *Језички саветник*. Београд: Чигоја штампа, 2012: 159–161.
- Стојановић Љ. „О значењу и употреби глаголских облика у реченицама.” *Јужнословенски филолог* II/3–4 (1921): 189–210.

Извори

а) књижевноумјетничка и паремиолошка дјела

- Вуковић М. *Енглеска посла 2*. Подгорица: Октоих; Београд: Свет књиге, 2016.
- Вучковић Р. *Тумарања*. Београд: Свет књиге, 2005.
- Голијанин М. *Пазе на којој си: изабране приповијетке*. Пале: СКПД „Просвјета”, 2015.
- Драгић Л. *Кукавичја тилад*. Београд: СКЗ, 2016.
- Карацић В. *Српске народне пословице и друге различне као и оне у обичај узете ријечи и загометке*. Београд: Државна штампарија Краљевине Југославије, 1933.
- Савић М. *Пролазе ли возови Ибарском долином: изабране приче*. Рашка: Градац, 2001.
- Стојичић Ђ. *Српске народне изреке I*. Београд: Новости, 2006.

б) новине:

Блиц – *Blic*, *dnevne novine iz Beograda*.
 Вечерње новости – *Вечерње новости*, дневне новине из Београда.
 Глас јавности – *Глас јавности*, угашене дневне новине из Београда.
 Глас Српске – *Глас Српске*, дневне новине из Бањалуке.
 Данас – *Danas*, *dnevne novine iz Beograda*.
 Курир – *Kurir*, *dnevne novine iz Beograda*.
 Правда – *Правда*, угашене дневне новине из Београда.
 Печат – *Печат*, недељне новине из Београда.
 Политика – *Политика*, дневне новине из Београда.
 Прес РС – *Press Republike Srpske*, *dnevne novine iz Banjaluke*.

Miloš M. Kovačević

THE VERB *BITI* AS A MODAL VERB IN A COMPLEX VERBAL PREDICATE

Summary

The paper presents a syntactic and semantic analysis of sentences containing the complex predicate composed of the modal verb *biti* ('to be') and the infinitive complement which is (not) interchangeable with *da+ Present Tense* construction.

The analysis of sentences with such complex predicates made up of the modal verb *biti* has shown that in different sentence patterns this verb can be exclusively complemented by A) an infinitive form (e.g. *Шта нам је чинити*), or by B) *da+ Present Tense* construction (e.g. *На нама је да учимо*). However, it can also be C) alternatively complemented by an infinitive and *da+ Present Tense* construction (e.g. *Да ми је отићи/да одем у Јапан*).

Sentences containing this type of predicate can be personal or impersonal, but those with impersonal verbs comprise the large majority of examples. In sentence patterns with personal verb forms, the verb *biti* can be complemented only by an infinitive (e.g. *Није ни прићи свом оцу; Не била се удавати*). On the other hand, of all the sentences with impersonal verb forms, the pattern containing an infinitive complement which is not interchangeable with *da+ Present Tense* has proved to be lexically most restricted, while the two sentence patterns – conditional *da-* sentence which can alternate with both infinitive complement and *da+ Present Tense*, and an impersonal sentence with a logical subject in the locative case and a complex predicate constituted by an impersonal verb form followed exclusively by *da+ Present Tense* complement – are lexically almost 'free'.

The claims that these construction types are infrequent and atypical in the standard contemporary Serbian language have been proved only partially true by this research. The lexical potential of the infinitival verb forms or the Present Tense verb forms in *da-* constructions following the modal verb *biti* is directly proportional to the frequency and typicality of the construction in contemporary Serbian, and vice versa. In addition, in comparison to other potential 'rival' constructions, all sentences containing this type of complex verbal predicate are highly affective, which explains their predominant use in the literary, colloquial and newspaper functional styles of the standard Serbian language.

Key words: modal verbs, complex verbal predicate, the verb *biti*, infinitive form, *da+ Present Tense* construction, (im)personal verb forms